

Experiències

Art digital i oralitat, o la prova que a la biblioteca pública la creativitat no té límits

Aurora IGUAL

Tècnica de referència, projecte
Bibliolab, Biblioteques de Gavà
igualca@diba.cat

Maite PINTEÑO

Directora, Biblioteca Josep Soler
Vidal, Biblioteques de Gavà
pintenocm@diba.cat

Article rebut a l'octubre de 2019;
revisat al novembre de 2019.

Art digital i oralitat, o la prova que a la biblioteca pública la creativitat no té límits

Resum: Durant el 2019, la Xarxa de Biblioteques de Gavà, en col·laboració amb Tantàgora Serveis Culturals, va desenvolupar un Bibliolab d'art digital i oralitat, una fórmula poc explorada en l'expressió artística. Els tres eixos que van confluïr al Bibliolab van ser: la convocatòria i acolliment d'una residència artística adreçada a artistes i creadors digitals i tecnològics per desenvolupar nous formats d'oralitat i art digital; un seminari sobre literatura i eines digitals adreçat a docents d'ESO i batxillerat i a personal de biblioteques; i la creació d'un *focus group* format per usuaris/àries de les biblioteques i implicat en la presa de decisions sobre el projecte.

Paraules clau: bibliolab; oralitat; art digital; biblioteca pública; creació; innovació; experimentació; *learning by doing*.

Arte digital y oralidad, o la prueba de que en la biblioteca pública la creatividad no tiene límites

Resumen: Durante el 2019, la Red de Bibliotecas de Gavà, en colaboración con Tantàgora Servicios Culturales, desarrolló un Bibliolab de arte digital y oralidad, una fórmula poco explorada en la expresión artística. Los tres ejes que confluieron en el Bibliolab fueron: la convocatoria y acogida de una residencia artística dirigida a artistas y creadores digitales y tecnológicos para desarrollar nuevos formatos de oralidad y arte digital; un seminario sobre literatura y herramientas digitales dirigido a docentes de ESO y bachillerato y a personal de bibliotecas; y la creación de un *focus group* formado por usuarios/as de las bibliotecas e implicado en la toma de decisiones sobre el proyecto.

Palabras clave: bibliolab; oralidad; arte digital; biblioteca pública; creación; innovación; experimentación; *learning by doing*.

Digital art and orality, or the proof that creativity in public libraries knows no limits

Abstract: in the course of 2019, the Gavà Public Library Network, in collaboration with Tantàgora Serveis Culturals, developed a digital art and

orality BiblioLab, a somewhat unexplored formula in artistic expression. The three main pillars that converge in BiblioLab are: the announcement and hosting of a residency programme for artists and digital and technological creators to develop new formats of orality and digital art; a seminar about literature and digital tools for High School teachers and librarians; and the creation of a focus group comprised of library users involved in decision-making.

Keywords: bibliolab; orality; digital art; public library; creation; innovation; experimentation; learning by doing.

Introducció

Els darrers anys la gran majoria dels equipaments culturals, entre els quals les biblioteques públiques, s'estan repensant a si mateixos tot imaginant noves maneres d'apropar-se a un món canviant i d'obrir les portes a nous públics.

En un context de transformació social i econòmica, les biblioteques també estan experimentant canvis en els seus indicadors, i un dels més rellevants és l'increment significatiu de les activitats de dinamització cultural que aquestes generen.

Davant d'aquest canvi de paradigma, les institucions culturals estan implementant nous models d'ús de les biblioteques. És en aquesta línia que els darrers anys s'han creat nous projectes, com és el cas del BiblioLab¹ desenvolupat des de mitjans del 2017 per la Xarxa

de Biblioteques Municipals de la província de Barcelona.

Sota el lema *Crea, innova i experimenta*, el Bibliolab pretén fomentar la creació i la creativitat de la ciutadania, aprofitant i posant en valor els recursos i el treball en xarxa de les biblioteques, equipaments pròxims al ciutadà i arrelats al territori.

A les Biblioteques de Gavà vam valorar des del primer moment la necessitat de participar i implicar-nos en aquest nou projecte; des del 2018, hem incorporat a la nostra programació anual activitats BiblioLab del catàleg ofert per la XBM.

Les activitats programades van comptar amb una gran participació i motivació per part dels usuaris, i és aquest *feedback* que ens va fer plantejar-nos anar més enllà i dissenyar un projecte propi en col·laboració amb alguna entitat que conegués bé la realitat del territori i pogués aportar un valor afegit des d'un àmbit a priori allè al de la biblioteca, però que alhora estigués relacionat amb el nostre element més intrínsec: la paraula i la literatura oral i escrita. Gràcies a les subvencions de la Gerència de Serveis de Biblioteques de la Diputació de Barcelona atorgades amb aquest fi, i a la implicació de l'Ajuntament de Gavà, que van resoldre la dotació econòmica d'aquest projecte en proporció 50 % - 50 %, el BiblioLab d'Art Digital i Oraltat va veure la llum durant el 2019.

El BiblioLab d'Art Digital i Oraltat va ser una proposta de Tantàgora Serveis Culturals en què la Xarxa de Biblioteques de Gavà va participar activament des de la seva concepció fins a la creació i posada en marxa del projecte.

Els objectius que ens vam marcar des del començament estaven lligats a la necessitat de generar un nou model de biblioteca en què es prioritzés la innovació, la participació, l'experiència i l'empoderament.

1. <https://www.diba.cat/web/sala-de-premsa/-/la-diputacio-de-barcelona-impulsa-el-model-bibliolab-a-la-xarxa-de-biblioteques-municipals>

El primer objectiu que ens vam plantejar va ser la creació de noves estratègies de treball per als adolescents a través de l'aliança amb els instituts i en cerca del foment del gust lector entre el públic jove i la capacitat de bibliotecaris i docents en l'ús d'eines digitals.

També vam voler significar la biblioteca com un espai d'aprenentatge transversal a través de metodologies de *learning by doing*, és a dir, generar aprenentatge mitjançant l'activitat, aprendre fent.

El segon objectiu que vam considerar important va ser potenciar la programació d'activitats de caire tecnològic i digital a la Xarxa de Biblioteques de Gavà, tot promovent bones pràctiques de cultura digital a les biblioteques.

Com a tercer objectiu, ens vam trobar davant el repte d'incentivar la participació del teixit cultural de Gavà a la biblioteca, tot iniciant processos de participació ciutadana a les biblioteques i implicant-la en la detecció de reptes i en la cerca de respostes.

A partir d'aquests objectius es va dissenyar un projecte materialitzat en quatre accions diferenciades:

1. La convocatòria d'una residència per a artistes, creadors digitals i tecnològics per desenvolupar nous formats d'oralitat i art digital.
2. La residència artística de Lara Martínez a la Biblioteca Josep Soler Vidal durant un mes, on va poder desenvolupar el seu projecte: *La línia roja*.
3. El seminari «Literatura & Eines digitals» a la Biblioteca Josep Soler Vidal, de 20 hores, adreçat a docents d'ESO i batxillerat i a personal de biblioteques.
4. La creació d'un grup de treball d'usuaris de la Xarxa de Biblioteques de Gavà per participar activament en la presa de decisions sobre el projecte.

A continuació passem a desenvolupar amb detall cadascuna d'aquestes accions:

1. Convocatòria de la residència d'art digital i oralitat

En el marc del programa BiblioLab de la Diputació de Barcelona, al març de 2019 es va convocar una residència per a creadors que experimentessin amb formats híbrids d'oralitat i art digital.²

L'espai de residència es va habilitar a la Biblioteca Josep Soler Vidal durant el període d'un mes i amb la dotació de 900 euros per al guanyador/a.

A més a més, la convocatòria va incloure una curadoria personalitzada durant la residència a càrrec de Núria Nia, especialista en art digital i directora de l'àrea d'art digital de l'Estruch-Fàbrica de Creació de les Arts en Viu, i una altra amb Roser Ros, especialista en oralitat i presidenta de Tantàgora Serveis Culturals.

Per a la difusió de la convocatòria de la residència artística es va realitzar una tasca important de difusió entre universitats, centres de creació i espais de difusió cultural d'arreu del territori.

Dels 8 projectes presentats, el jurat —format per especialistes en oralitat i art digital, personal de les Biblioteques de Gavà i de l'Àrea de Cultura de l'Ajuntament de Gavà i representants del *focus group* d'usuaris de la XBG— va escollir com a guanyador el projecte *La línia roja*, de l'artista Lara Martínez.

Els membres del jurat van determinar que la proposta de *La línia roja* era la que més s'adequava al projecte, atès que introduïa metodologies d'innovació i recerca artística digital, plantejava oportunitats d'enfortiment de les aliances de l'ecosistema cultural de Gavà amb

2. https://issuu.com/bgavajs/v/docs/bases_resid_ncia

la biblioteca com a agents actius, i afavoria la transformació social i cultural de la població, amb la introducció de la tecnologia com a eina de creació i innovació en el camp de l'oralitat.

La Lara Martínez, graduada en Comunicació i Indústries Culturals per la Universitat de Barcelona i tècnica en Gràfica Publicitària per l'Escola d'Arts i Disseny Llotja, és una jove artista nascuda al Baix Llobregat que ha participat en i/o produït diferents esdeveniments, peces artístiques, exposicions col·lectives i ha editat publicacions.

2. Residència artística

La línia roja

Figura 1. La Lara Martínez presenta el seu projecte a la Biblioteca Josep Soler Vidal

La *línia roja* és un projecte artístic que pretén simular una línia eròtica antifeixista, a través d'un arxiu digital amb frases emancipadores dites com si formessin part d'una línia telefònica eròtica.

Per a l'artista, el nom del projecte, *línia roja*, es compon de dos elements: d'una banda, pretén evocar les línies telefòniques eròtiques; per

l'altra, la paraula *roja* s'utilitza com s'utilitzava a l'Espanya franquista i durant tota la Guerra Freda: per parlar de qualsevol política, filosofia o actitud fora de la col·laboració o respecte amb el feixisme estatal.

Hi ha una reapropiació de la paraula. «Amb aquest treball, es vol plantejar que la teoria antifeixista té la capacitat de fer-nos imaginar altres mons. A partir de la crítica a les ideologies totalitàries podem pensar altres llocs, altres vides, altres maneres d'estar. Necessitem les teories crítiques per desemascarar les realitats inventades pel poder establert i crear noves vides, narratives i polítiques.»³

A nivell teòric l'artista planteja com a referent del projecte el *Manifest Fluxus*:⁴

FLUXUS ARTE-DIVERSIÓN

Para establecer el estatus no profesional del artista en la sociedad, debe demostrar la dispensabilidad e inclusividad del artista, debe demostrar la autosuficiencia del público, debe demostrar que todo puede ser arte y cualquiera puede hacerlo. Por lo tanto, el arte-diversión debe ser simple, divertido, no pretencioso, preocupado por las insignificancias, que no requiera habilidades o ensayos interminables, que no tenga valor ni institucional ni como mercancía.

El valor del arte-diversión debe reducirse haciéndolo ilimitado, producido en masa, obtenible por todos y eventualmente producido por todos.

El arte-diversión fluxus es la retaguardia sin ninguna pretensión o impulso de participar en la competencia de «llegar a otro nivel» con la vanguardia. Apela a las cualidades monoestructurales y no teatrales del evento natural simple, un juego o una broma. Es la fusión del Vaudeville de Spike Jones, la broma, los juegos de niños y Duchamp.

3. http://tantagora.net/wp-content/uploads/2019/05/liniaroja_-3.pdf

4. Maciunas, George. *Manifesto on Art / Fluxus Art Amusement*. 1965. (Traducció: A. Espinoza)

Així com l'obra de Walter Benjamin:⁵

La humanidad [...] se ha vuelto ahora objeto de contemplación para sí misma. Su grado de autoalienación es tal que le permite vivir su propia destrucción como un goce estético de primer orden. De esto se trata en la estetización de la política puesta en práctica por el fascismo. El comunismo le responde con la politización del arte.

El projecte es va plantejar en tres etapes:

- En la primera part del procés, l'artista va seleccionar les frases a partir de lectures pròpies. Destacaríem sobretot la rellevància que ha tingut el Fons Especial de Feminismes de la biblioteca, creat recentment, on l'artista va poder explorar autores i llibres de referència en relació amb la teoria feminista, com ara el *Manifest Cyborg*, de Donna Haraway, *Calibán i la bruixa*, de Silvia Federici, *Teoria King Kong*, de Virínie Despentes, o alguns textos de Teresa de Lauretis, per posar-ne alguns exemples.
- En la segona part del projecte, es va treballar amb les frases per convertir-les en locucions. Amb aquest objectiu, l'artista va fer una convocatòria oberta a la ciutadania perquè enviés les frases enregistrades per correu electrònic.
- L'última part de la residència va consistir en la recerca i aplicació de la forma tècnica i gràfica més atractiva possible per al projecte.

La residència va ser concebuda com una oportunitat per transformar la biblioteca en una fàbrica de creació oberta a la ciutadania, atorgant nous usos fins ara poc explorats tant en el món bibliotecari com en el de la creació artística.

Per desenvolupar aquesta idea, es va realitzar una reunió amb tot l'equip de la Biblioteca Josep Soler i Vidal amb un doble objectiu. En primer lloc, explicar quina havia estat la proposta que es duria a terme, el funcionament de la residència, els objectius marcats per aquesta, la

durada i l'espai que utilitzaria. I en segon lloc, proposar la realització conjunta entre Tantàgora, Media Estruch, l'equip de la biblioteca, i els usuaris del *focus group* d'una selecció d'àlbums il·lustrats, novel·les, relats, pel·lícules i altres documents relacionats amb la residència.

Aquesta selecció bibliogràfica es va convertir en un aparador cultural, un espai expositiu dinàmic a l'entrada de la biblioteca, gràcies al qual els seus usuaris es van poder apropar al treball de l'artista.

Durant el mes que va durar la residència, aquest aparador cultural es va anar transformant amb noves propostes i comunicacions que convidaven a conèixer millor el projecte que s'estava gestant.

Figura 2. Un espai de 5,15 x 8,60 m² amb finestrals dins de la biblioteca habilitat per a la residència

A més a més, durant la presentació de la residència, la Lara Martínez, amb la col·laboració de membres de Tantàgora, les biblioteques i usuaris del *focus group*, van concebre i executar la instal·lació a terra d'una línia vermella que va comunicar visualment la porta d'entrada de la biblioteca, l'aparador cultural del vestíbul i la sala que va acollir la residència.

L'espai de la residència, habilitat en una sala amb finestrals situada al primer pis de la Biblioteca Josep Soler Vidal i amb doble porta

5. Benjamin, Walter. *La obra de arte en la época de su reproducibilidad técnica*. Discursos Interrumpidos I, Taurus, Buenos Aires, 1989.

d'accés, va permetre que els usuaris veiessin el procés que estava duent a terme l'artista i que hi poguessin parlar.

Per altra banda, la biblioteca va acollir algunes sessions de curadoria a l'artista, a càrrec de Núria Nia, especialista en art digital, i Roser Ros, especialista en oralitat.

Durant tot el projecte, l'artista va realitzar contactes i breus entrevistes a persones relacionades amb diferents branques del coneixement i l'activisme. En aquest procés va explorar i establir contactes amb l'Ateneu Popular La Màquia de Gavà, el col·lectiu de companyies de teatre amateur de la ciutat, agents vinculats al moviment feminista, etc.

L'artista també va realitzar accions relacionades amb la residència fora de l'àmbit de la biblioteca i va establir connexions amb espais artístics: va dur a terme una instal·lació de la proposta de *La línia roja* a la fàbrica de creació d'art digital Media Estruch; va participar en la programació organitzada per Nits Sonores a l'Arts Santa Mònica donant a conèixer el projecte i realitzant gravacions per a la proposta de la residència; i també, a la fàbrica de creació La Escocesa, va participar en el curs especialitzat en risografia amb la creació d'un cartell d'autor de *La línia roja*.

Figura 3. Disseny de targeta per a la *performance*: La Roja: Comunicació de guerrilla

Respecte a les activitats paral·leles generades arran de la residència, es va realitzar una *performance* al carrer: *La Roja: Comunicació de guerrilla*.

La proposta de l'artista era la següent: Seguint la lògica de simulació, s'opta per reproduir les formes de publicitat que utilitzen els locals de cites i altres formes de treball sexual; així, es dissenyen i produeixen targetes publicitàries per deixar-les als parabrises dels cotxes i repartir-les a la sortida del tren i pel centre de la ciutat, tenint com a punt de trobada i partida la biblioteca.

Per acabar la residència, es va organitzar a la biblioteca un acte obert de presentació de conclusions del projecte i intercanvi d'idees en què van participar tots els agents que havien col·laborat durant el procés, amb una exposició bibliogràfica de documents de referència, material promocional, etc.

A la sessió es va donar a conèixer el treball realitzat al llarg del mes de residència a la biblioteca, les curadories d'oralitat amb Roser Ros, les curadories d'art digital amb Núria Nia i les diferents connexions que es van anar desenvolupant amb els agents culturals de Gavà, Arts Santa Mònica i La Escocesa.

El projecte va seguir viu per a col·laboracions fins al desembre del 2019 i està previst realitzar algun tipus d'acció de videoart a la biblioteca.

3. Seminari «Literatura & Eines Digitals»

«Literatura & Eines Digitals» és un seminari d'estiu de 20 hores de durada, reconegut pel Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, dirigit a bibliotecaris i docents d'ESO i batxillerat, que es va celebrar de l'1 al 6 de juliol a la Biblioteca Josep Soler Vidal.

La finalitat del seminari va ser dotar els participants d'eines digitals per treballar les lectures curriculars d'ESO i batxillerat i eixamplar el gust per la lectura entre el joves.

Figura 4. Aprendre fent, practicant xarxes socials i literatura

Conduït pel mediador literari Carles Navarro, els participants van poder dissenyar estratègies de treball conjunt entre biblioteques i instituts al voltant de les lectures curriculars, conèixer de primera mà l'ús pràctic d'aplicacions com el podcast, les xarxes socials i els GIF, memes, etc., tot promovent el coneixement de competències digitals, literàries i lingüístiques des de punts de vista imaginatius, dinàmics i originals.

Durant el seminari es van desenvolupar accions de contingut literari amb una forta vessant creativa; com ara la gravació i edició de vídeos amb programari gratuït, la creació de perfils de personatges literaris en xarxes socials com Facebook, Twitter, Instagram o LinkedIn; o crear continguts literaris pedagògics amb eines digitals i de dinàmiques lectores a l'aula utilitzant la tecnologia apresada.

Així mateix, es va comptar amb dues sessions formatives concretes, una sobre lectura i audiovisual a càrrec de Núria Nia, especialista en art digital de Media Estruch, i un altra sobre lectura i xarxes socials a càrrec de Jordi Camós, formador en estratègia digital empresarial.

La metodologia emprada durant el seminari, basada en el *learning by doing* (aprendre fent), i el fet que el seminari oferís un equilibri entre sessions teòriques i espais de pràctica, va permetre aprendre en un ambient relaxat, obert al treball col·laboratiu i a l'enriquiment que suposa l'intercanvi d'idees, com també descobrir de manera pràctica com aplicar

aquestes metodologies tant amb usuaris com amb alumnes.

La formació intensiva i molt pràctica durant cinc dies d'un grup d'assistents divers, entre els quals hi havia professors i bibliotecaris, també va servir per teixir nous vincles, descobrir la tasca i les bones pràctiques d'altres centres, i posar la llavor per a futures sinergies i col·laboracions.

4. Focus group d'usuaris/àries de les biblioteques

Figura 5. L'Artur Fortuny, usuari de la biblioteca i membre del focus group participa, amb l'artista Lara Martínez, en l'acció d'apertura de la residència a la biblioteca. Junts posen La línia roja

Un dels reptes que ens hem plantejat els darrers anys ha estat la necessitat d'incorporar metodologies de participació ciutadana a les Biblioteques de Gavà amb l'objectiu de significar les biblioteques com a agents proactius en l'enfortiment del teixit cultural de la ciutat. És evident que la cultura BiblioLab ha d'incloure la incorporació d'aquestes noves dinàmiques de treball.

Per tant, des del començament del projecte es va treballar conjuntament amb Tantàgora en la creació d'un *focus group* com a part fonamental del BiblioLab, format per usuaris/àries de les Biblioteques de Gavà i a partir d'una recerca i selecció el més variades possible pel que fa a factors d'edat, gènere, interessos, formació i activitat laboral.

Al febrer es va realitzar la primera reunió de presentació del *focus group* a la biblioteca i es va establir, de manera conjunta, un calendari de reunions i trobades participatives.

El *focus group*, format per cinc usuaris de la xarxa municipal de biblioteques, es va mantenir actiu durant totes les fases del projecte, aportant idees i participant activament en la presa de decisions.

Els integrants del citat *focus group* van intervenir en el procés participatiu de disseny i consens de les bases de la convocatòria de la residència d'oralitat i art digital. Van formar part del jurat de selecció de la residència. Van poder conèixer i acompanyar l'artista resident des del primer dia de la residència a la biblioteca, i intercanviar impressions sobre el seu treball. Van participar activament en la selecció bibliogràfica i el muntatge de l'aparador cultural, com també en la *performance* comunicativa de guerrilla. Van assistir a la sessió final de presentació i valoració del projecte.

La seva valoració de l'experiència es va recollir a les posteriors enquestes de valoració; i entre les opinions principals, expressaven que:

- se sentien escoltats
- sentien que formaven més part de les biblioteques
- era una oportunitat de conèixer altres usuaris inquilts que potser no coneixerien d'una altra manera
- calia que les biblioteques introduïssin més activitats d'aquestes que no es fan normalment, tot i que s'havia de tenir paciència amb els usuaris, explicar-los ho tot bé i no deixar d'insistir en les coses noves.

5. Conclusions:

A les Biblioteques de Gavà tenim la certesa que la innovació és el primer pas per donar la mà al futur. Tant és així, que en els darrers plans d'acció plantejem noves estratègies organitzatives i de promoció lectora de llarga durada i que formen part del nostre ADN i de la nostra filosofia de treball.

No cal dir que sense la complicitat i el suport de l'Àrea de Cultura de l'Ajuntament de Gavà, no hauríem pogut posar en marxa un projecte que ha requerit una inversió municipal molt

significativa i que complementa la subvenció atorgada per la Diputació de Barcelona. És un factor que cal posar sobre la taula, ja que si l'aposta estratègica no s'acompanya dels recursos necessaris, els projectes difícilment poden arribar a bon port.

La posada en marxa d'un BiblioLab d'aquesta complexitat va ser un repte per a l'equip de les biblioteques, perquè vam haver de fer un esforç important de coordinació i aprenentatge que sens dubte ens serviria els anys següents davant els nous reptes que se'ns presentarien. En aquest sentit, va esdevenir imprescindible la capacitat de sortir de la nostra zona de confort i de trencar els nostres propis prejudicis i esquemes mentals, i aquest aprenentatge dinàmic ens ho va permetre, com també ens va concedir la possibilitat d'obrir-nos a nous públics, i ampliar i fer més profunda la nostra mirada.

Una de les experiències més enriquidores d'aquest projecte va ser situar la creativitat al centre i treballar col·laborativament companys/es, usuaris/àries, artistes i entitats per fer créixer una idea. El fet d'idear una proposta tan poc explorada com és una residència artística a l'espai de la biblioteca, amb el factor pioner afegit que aquesta no va vinculada a la creació literària, ens va brindar l'ocasió de trencar amb una imatge més convencional o clàssica de les biblioteques i ens va proporcionar un bon marc per observar com desenvolupar altres tipus d'activitats al nostre equipament bibliotecari.

Són aquestes accions no habituals en l'àmbit de biblioteques el que fan que esdevinguin espais de difusió cultural més enllà dels serveis clàssics (préstec de documents, informació, etc.)

Si volem apropar-nos als joves i a nous públics i teixir sinergies amb el territori, hem de canviar el xip, escoltar més, fer-ho diferent, atraure amb l'emoció i deixar les portes obertes; no-

més així serem capaços d'esdevenir un espai d'inspiració, aprenentatge, creació i trobada.

Bibliografia

MANSO RODRÍGUEZ, R. A; ÁLVAREZ LEDESMA, G., *Servicios y espacios en la biblioteca del siglo XXI. Tendencias e ideas*. Argentina: Alfabeta Ediciones, 2018.

MARQUINA, Julián, *Manifiesto para las bibliotecas públicas: 100 tesis sobre ellas* [en línia]. <<https://www.julianmarquina.es/manifiesto-para-las-bibliotecas-publicas-100-tesis-sobre-ellas/>> [consultat el 20-09-2019]. ■